

کتابخانه دولتی مسکو

دومین کتابخانه بزرگ جهان

مسکو، رایزنی فرهنگی
سفارت جمهوری اسلامی ایران

الف) آشنایی اجمالی تاریخچه مختصر

کتابخانه دولتی مسکو، در سال ۱۸۶۲ به عنوان نخستین کتابخانه عمومی دکو تأسیس شد. این کتابخانه در قرن هجدهم میلادی توسط معمار روس «و. ای. باژنوف» و در مجاورت «کاخ کرملین» به شکل زیبایی ساخته شد.

در ابتدا این کتابخانه به نام «کتابخانه عمومی مسکو» خوانده می شد ولی به دلیل استقرار «موزه رومیانتسوف» در این ساختمان به نام «موزه رومیانتسوف» یا «کتابخانه رومیانتسوف» نیز شهرت یافت.

بعدها این کتابخانه نام‌های دیگری نیز به خود گرفت. «کتابخانه دولتی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بنام لنین» از جمله این نام‌ها بود. در حال حاضر این کتابخانه، به نام «کتابخانه دولتی لنین» شهرت دارد.

اساس مخزن کتابخانه را مجموعه غنی کتب و آثار خطی «ن. پ. رومیانتسوف» که وارثان او به دولت روسیه تقدیم داشتند. تشکیل می داد. به مرور زمان، بخش دیگری از ذخایر کتابخانه را کتبی تشکیل دادند که در شوروی به چاپ می رسیدند؛ بدین ترتیب که به موجب قانون، برای این که کتابی مجوز انتشار بیابد، می بایست نسخه‌ای از آن در اختیار کتابخانه‌های اصلی مانند این کتابخانه، کتابخانه عمومی شهر سن پترزبورگ، کتابخانه آکادمی علوم و . . . قرار بگیرد.

اهدای «مجموعه‌های خصوصی» از دیگر مواردی است که بر غنای ذخایر این کتابخانه افزوده است. به عنوان نمونه تا سال ۱۹۱۷، بیش از ۵۰ مجموعه به کتابخانه اهدا گردیده است.

کتابخانه از آغاز تأسیس، مورد استقبال فراوان مردم مسکو قرار گرفت؛ تالار مطالعه اصلی کتابخانه که در تاریخ دوم ژانویه سال ۱۸۶۳ ساخته و فقط گنجایش ۲۰ تن را داشت، به هیچ عنوان کافی به نظر نمی رسید؛ بنابراین در سال ۱۸۷۹ تالار مطالعه جدیدی در سمت چپ ساختمان اصلی کتابخانه واقع در خیابان «زنامسکو» به گنجایش ۱۷۰ تن ساخته و مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

با افزایش شهرت و تعداد مراجعان توسعه فضا و امکانات کتابخانه ضروری می نمود. بدین علت در ماه نوامبر سال ۱۹۱۵، تالار مطالعه بزرگتری با

گنجایش ۳۰۰ تن ساخته شد. ابلاقی پیدال می توان گفت بزرگانی همچون «تولستوی»، «داستایوفسکی»، «چخوف»، «مندلیف»، «تمیر یازیف»، «تسینولکوفسکی» و . . . از جمله مراجعان این کتابخانه بوده و از این تالارها بهره برده‌اند.

آمار مراجعان کتابخانه نشان می دهد که جمعیت قابل توجهی از همه اقشار و طبقات مردم، در طول سال به این کتابخانه مراجعه می کردند که در این میان، حضور جوانان از همه بیشتر بوده است؛ به عنوان مثال طی یک سال (در آستانه انقلاب اکتبر ۱۹۱۷) ۹۰,۰۰۰ تن جهت مطالعه به این کتابخانه مراجعه نموده و ۳۰۰,۰۰۰ نشریه به آنها ارائه شده است. «لنین» از جمله کسانی بود که هنگام تدوین کتاب خود با عنوان «توسعه سرمایه داری در روسیه» از ۱۹ تا ۲۱ فوریه سال ۱۸۹۷، از مخزن این کتابخانه بهره برد. انقلابیونی همچون «سماشکو»، «لوناچارسکی» و دیگر همراهان لنین از جمله مراجعان دائمی کتابخانه بوده‌اند. شایان ذکر است به دلیل این که کتابخانه علاوه بر قرار گرفتن در همسایگی کاخ و مجموعه موزه‌های بزرگ کرملین، در مجاورت یکی از بزرگترین ایستگاه‌های مترو مسکو قرار دارد، این امر به موقعیت شهری و امتیازات کتابخانه افزوده و باعث تسهیل در رفت و آمد مردم و مراجعان به کتابخانه شده است.

تأثیر انقلاب اکتبر بر روند رشد کتابخانه

انقلاب اکتبر، تغییراتی جدی در کشور و نیز وضعیت این کتابخانه ایجاد نمود. از جمله:

پس از انتقال پایتخت کشور از سن پترزبورگ به مسکو در سال ۱۹۱۸، کتابخانه «رومیانتسیف» نیز تبدیل به کتابخانه اساسی کشور شد. تعداد کارکنان آن براساس فرمان لنین به شورای کمیساریای خلق (هیأت دولت) در سال ۱۹۱۹ افزایش یافت.

از سال ۱۹۲۱ این کتابخانه، دولتی اعلام گردید و از لحاظ تأمین مالی، در شمار مؤسسات مهم دولتی قرار گرفت.

پس از چندی، موزه موجود در کتابخانه از آن جدا شد و ساختمان به طور کامل به کتابخانه اختصاص یافت.

ذخایر کتابخانه از محل مجموعه‌های شخصی، که در تملک دولت قرار گرفته و دولتی محسوب شدند، بیشتر تکمیل گردید.

تأثیر جنگ جهانی دوم

این کتابخانه، همچون دیگر بخش‌های جامعه از اثرات منفی و بازدارنده جنگ جهانی دوم در روند رشد خود بی‌بهره نماند و در زمان‌هایی نیز مراحل توسعه آن متوقف گشت. به عنوان نمونه، عملیات ساخت و ساز مجتمع جدید کتابخانه که در دهه ۱۹۳۰ در مجاورت بنایی که در قرن هیجدهم ساخته شده بود، با استفاده از طرح معماران «و. آ. شوکو» و «و. گ. گلفریخت» آغاز شده بود با شروع جنگ جهانی دوم، متوقف گردید و راکد ماند. تکمیل مجتمع مذکور در اواسط دهه ۱۹۵۰ مجدداً ادامه یافت.

جالب توجه این که با وجود شرایط جنگی حاکم بر کشور، این کتابخانه برای یک روز هم کار خود را متوقف نکرد؛ و به درخواست‌های اطلاعاتی و نیازمندیهای کتابخانه‌ای نهادها و اشخاص وابسته و مربوط به پشتیبانی جنگ و حکومت، همچون اداره‌های دولتی، مقامات حزبی، کارخانجات صنایع نظامی، مؤسسه‌های بهداشتی و علمی و... پاسخ می‌داد و برای رسیدن به

پیروزی بر فاشیسم آلمان، دوش با دوش مردم تلاش می‌کرد؛ تا جایی که برای فعالیت‌های گسترده در سال‌های سخت جنگ، به دریافت جوایز دولتی نیز نائل گشت.

این کتابخانه در بیستمین سال تولد خود، زمانی که نام آن از «کتابخانه رومیانتسیف» به «کتابخانه لنین» تغییر یافت، جایزه عالی اتحاد شوروی به نام «آوردن لنین» را دریافت کرد.

زمینه‌های رشد کمی و کیفی

با سپری شدن سال‌های جنگ دوم جهانی، تعداد کتاب‌ها رو به افزایش گذاشت.

بنیاد مالی کتابخانه قوی‌تر گردید.

استفاده از مظاهر، تکنولوژی جدید در کتابخانه رشد فزاینده‌ای یافت.

در اواسط دهه ۷۰م. دو بنای جدید برای مخزن کتابخانه در منطقه «خیمکی» ساخته شد.

براساس مصوبه هیأت وزیران اتحاد جماهیر شوروی مورخ ۶ اگوست ۱۹۸۵، ساختمان اصلی کتابخانه مورد بازسازی مجدد قرار گرفت.

مبادله کتاب با کشورهای مختلف جهان سرعت یافت و مخزن کتابخانه از غنا و تنوع بیشتری برخوردار گردید.

آثار نفیس و کتب خطی موجود در کتابخانه

آثار خطی موجود در این کتابخانه از ارزشمندترین و بعضاً قدیمی‌ترین مجموعه کتب دست‌نویس، منسوب به قرون گذشته می‌باشد. به عنوان نمونه، قدیمی‌ترین نسخه خطی‌ای که در این کتابخانه نگهداری می‌شود، مربوط به یونان و متعلق به قرن ششم میلادی است.

این نسخ خطی علاوه بر زبان روسی، به زبان‌های دیگری همچون: عربی، فارسی، ترکی، هندی، چینی، ژاپنی و... نوشته شده‌اند. بیشتر این آثار متعلق به قرون ۱۱ تا ۱۹ میلادی است.

در میان نسخ خطی موجود در کتابخانه، این آثار به چشم می‌خورد:

برخی از قدیمی‌ترین آثار خطی روس در مورد کتاب انجیل به نام‌های: «انجیل آرنانگل» مربوط

به سال ۱۹۰۲، «انجیل ماریین» (قرن ۱۱)، «انجیل نیتروو» (قرن ۱۴)

ده‌ها نسخه خطی به زبان‌های اسلاوی و روسی قدیم که نمایانگر ادبیات، تاریخ، هنر و حیات معنوی مردم طی قرون متمادی می‌باشد. بیش از ۷۰۰ اثر خطی شخصیت‌های تاریخی، علمی، ادبی و هنری متعلق به قرون ۱۸ تا ۲۰ میلادی

اسناد مختلفی که توسط دانشمندان، نویسندگان و علاقه‌مندان جمع‌آوری آثار باستانی در بایگانی‌های شخصی آنها موجود بوده و سپس در اختیار این کتابخانه قرار گرفته است.

اسناد نادری در مورد خرید و فروش زمین توسط دهقانان، ثروتمندان و کلیساها، تجارت و بازرگانی دست‌نوشته‌های شخصیت‌های علمی و فرهنگی معروفی چون «جردانو برونو»، «ولتر»، «روسو»، «زالیا»، «مریمه»، «رومن رولان»، «رابین درانات» و...

نخستین کتاب‌های نویسندگان بزرگ اتحاد جماهیر شوروی همچون «پوشکین»، «تولستوی»، «چخوف»، «لومونوسوف»، «مندلیف»، «پولوف» و... که در زمان حیاتشان منتشر شده‌اند.

نخستین نشریه‌های اسلاوی. کتب دانشمندان و نویسندگان بزرگ جهان مانند «دانت»، «سروانتس»، «شکسپیر»، «گوته»، «ولتر»، «ابن سینا»، «انشتین» و... آثار چاپ شده نقاشان معروف جهان. ذخایر و نتهای فراوانی در زمینه موسیقی منسوب به قرون ۱۶ تا ۱۸ میلادی.

ارتباطات خارجی

این کتابخانه به منظور بهره‌برداری از منابع خارجی و غنی‌تر نمودن بخش‌های مختلف خود، از سال ۱۹۲۱ نهضتی را برای ورود کتاب‌های خارجی به مخزن آغاز و ارتباطات وسیعی را با دیگر کتابخانه‌های بزرگ دنیا برقرار کرد. همچنین تاکنون نمایندگان و کارآموزانی از ۹۳ کشور جهان را به بازدید، کسب اطلاعات و مبادله تجارب دعوت نموده است.

این کتابخانه از طریق سیستم مبادله کتاب میان کتابخانه‌های دیگر جهان، سفارش‌ها و نیازمندی‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌ای مؤسسات علمی، دانشگاهی و دولتی روسیه را تأمین می‌کند. در این کتابخانه به طور مرتب و منظم، کنفرانس‌های علمی در زمینه‌های مختلف برگزار و در آنها دورنمای توسعه نظری و عملی امور مربوط به کتابخانه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بسیاری از این کنفرانس‌ها، مهمانان و اندیشمندانی از دیگر کشورهای جهان دعوت شده و به ارائه نقطه نظرات خود پرداخته‌اند.

پژوهشگاه کتابخانه

تحقیقات و پژوهش، یکی از مهمترین فعالیت‌های فوق برنامه مدیران ارشد و کارشناسان علمی و فنی کتابخانه می‌باشد که به طور مستمر، انجام گرفته و نتایج آن برای بهینه کردن امور و بهره‌برداری بیشتر از امکانات به مسوولان مربوط و مراجع امر انعکاس می‌یابد. عناوین ذیل از جمله زمینه‌هایی است که مورد تحقیق قرار می‌گیرد:

- (۱) بررسی نظری تکامل و رشد فعالیت‌های کتابخانه‌ها در کشور.
- (۲) بررسی عملکرد سیستم واحد کتابخانه‌ها، ایجاد اتحادیه‌های منطقه‌ای کتابخانه‌ای و روابط میان آنها.
- (۳) مخازن کتابخانه‌های کشور و چگونگی بهره‌برداری از آنها.
- (۴) عملکرد کتابخانه‌های عمومی علمی در سیستم اطلاعات علمی و فنی، دولتی و بین‌المللی.
- (۵) بازسازی تکنولوژی فعالیت کتابخانه‌ها.
- (۶) بررسی زمینه‌های ارتقای بازدهی کتابخانه‌ها و استفاده از امکانات جدید.
- (۷) استاندارد نمودن کتابخانه‌ها در تمامی زمینه‌های مربوط.
- (۸) تاریخچه کتاب و کتابخوانی.
- (۹) تاریخچه کتابخانه‌های کشور.

حفاظت و نگهداری منابع

به منظور حفاظت، ترمیم و جلوگیری از رسیدن هرگونه آسیبی در گذر زمان به آثار و کتب موجود در مخزن کتابخانه، روش‌های مختلفی اتخاذ و اقدامات گوناگونی صورت پذیرفته است که تهیه میکروفیلم یکی از آنهاست.

همچنین به منظور حفاظت از کلیه اماکن مربوط به کتابخانه در برابر خطر آتش‌سوزی، تدابیر پیشگیرانه وسیعی اندیشیده شده و مأمورانی آموزش دیده و مجرب، در تمامی تالارها و مخازن، بر این امر نظارت دارند. تعبیه راه‌های خروجی مختلف، استقرار کپسول‌های متعدد آتش‌نشانی، نصب نقشه ساختمان‌ها و درب‌های ورودی و خروجی برای موقعیت‌های اضطراری و... از دیگر اقداماتی است که در این زمینه معمول گردیده است.

مجموعه کتابخانه

۳۶ میلیون جلد کتاب، مجله، روزنامه و نشریات گوناگون به ۲۴۷ زبان در این کتابخانه موجود است از این تعداد، ۲۵ میلیون توسط انتشارات داخلی و ۱۱ میلیون دیگر توسط دیگر مؤسسات انتشاراتی در خارج از کشور به چاپ رسیده است.

کتابخانه دولتی روسیه در حکم یک دایره المعارف بزرگی است که از بزرگان دولت و سیاست گرفته تا دانشمندان، نظامیان، و عموم طبقات مردم به ویژه دانش‌آموزان، دانشجویان و استادان آنها و... به آن مراجعه و نیازهای اطلاعاتی و علمی خود را تأمین می‌کنند.

کارمندان کتابخانه با وقوف به این مسأله و در پاسخ به این درخواست‌ها، همه ساله بیش از ۳۷۰ عنوان نشریه را، بعضاً در شمارگان ۱/۵۰۰ نسخه، در زمینه‌های مختلف آماده و پس از چاپ در چاپخانه مجهز کتابخانه، در اختیار دانش‌پژوهان قرار می‌دهند. بر اساس آمار، سالانه بیش از ۴۰۰ طیف و گروه، که مخاطبین این نشریات به شمار می‌آیند، از این اطلاعات بهره‌برداری می‌کنند.

ملاحظات چند

بیش از سه هزار نفر در این کتابخانه مشغول به کار هستند که ۲/۳ آنها را کارمندان عالی رتبه و کارشناسان رشته کتابداری تشکیل می‌دهند. و بسیاری از آنان در حال ارتقای سطح دانش و اطلاعات خود بوده و کاندیدای دکترا هستند.

برای گروه‌های زبانی مختلف، کارشناسانی مسلط به آن زبان در کتابخانه ایفای نقش می‌نمایند. به عنوان مثال این کتابخانه در زمینه زبان فارسی، دارای کارمندانی است که بسیار خوب به زبان فارسی مسلط و با فرهنگ و تمدن ایران آشنا هستند.

از ۱۷ تالار بزرگی مورد استفاده خوانندگان کتب و نشریات، چند تالار به منظور استفاده اختصاصی دانشمندان و محققان و دانشجویان مقطع دکترا و مدارج عالی اختصاص یافته است. در دیگر ساختمان‌های کتابخانه، سالن‌هایی برای برپایی کنفرانس‌های علمی، اجتماعات، سخنرانی و نیز برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی، هنری کشورهای مختلف جهان در نظر گرفته شده است.

طبقه چهارم یکی از ساختمان‌های بزرگ کتابخانه به بهره‌برداری از مظاهر تکنولوژی اطلاع‌رسانی جدید به ویژه «اینترنت» اختصاص دارد. تعداد زیادی رایانه به وسیله سیستم شبکه به هم متصل شده و کاربران زیادی از طبقات مختلف دانشگاهی، فرهنگی، علمی و... با هزینه‌ای بسیار ناچیز از آن استفاده می‌کنند. می‌توانند از اطلاعات به دست آمده پرینت گرفته و یا آن را بر روی دیسکت فلاپی ضبط نمایند.

دورشته صف مملو از دانش‌آموزان و دانشجویان دختر و پسر و دیگر اقشار مردم که در داخل ساختمان برای تحویل لوازم شخصی و لباس و دریافت برگ ورود به مجموعه کتابخانه در اغلب اوقات به چشم می‌خورد، بسیار قابل توجه بوده و نشان از اهمیت والا و جایگاه رفیع فرهنگ کتاب و کتابخوانی در میان مردم منطقه دارد.

دورشته صف مملو از دانش‌آموزان و دانشجویان دختر و پسر و دیگر اقشار مردم که در داخل ساختمان برای تحویل لوازم شخصی و لباس و دریافت برگ ورود به مجموعه کتابخانه در اغلب اوقات به چشم می‌خورد، بسیار قابل توجه بوده و نشان از اهمیت والا و جایگاه رفیع فرهنگ کتاب و کتابخوانی در میان مردم منطقه دارد.

دورشته صف مملو از دانش‌آموزان و دانشجویان دختر و پسر و دیگر اقشار مردم که در داخل ساختمان برای تحویل لوازم شخصی و لباس و دریافت برگ ورود به مجموعه کتابخانه در اغلب اوقات به چشم می‌خورد، بسیار قابل توجه بوده و نشان از اهمیت والا و جایگاه رفیع فرهنگ کتاب و کتابخوانی در میان مردم منطقه دارد.

میان مردم منطقه دارد.

بنیاد زبان فارسی

این بنیاد شامل هشت هزار جلد کتاب، بیش از نه هزار شماره مجله و نزدیک به پانصد مجموعه سالیانه روزنامه می‌باشد که بخش عمده آن را آثار معاصر ایرانی تشکیل می‌دهد. بنیاد یاد شده دارای کتاب‌های چاپ اول و نیز کتاب‌های لیتوگرافی شده و عمدتاً آثار کلاسیک می‌باشد که از شاهکارهای هنر خوشنویسی به شمار می‌روند. مجموعه منابع مربوط به تاریخ ایران، تمام دوران ۲۵۰۰ ساله ما را در بر می‌گیرد که از آن میان می‌توان به آثار کرونولوژی (وقایع نگاری) نویسندگانی نظیر ا. بیهقی، ا. گردیزی، ن. شمیم و بسیاری از نویسندگان دیگر که تاریخ سلسله‌های گوناگون و فرمانروایان و مردم را به تصویر می‌کشند. اشاره نمود.

برای محققین تاریخ باستانی ایران، چاپ سوم کتاب خ. پرنیا زیر عنوان «ایران باستان» در ۱۰ جلد از ارزش بالایی برخوردار است. رویدادهای تاریخی از اواخر قرن ۱۸ تا نیمه اول قرن ۲۰ به صورت گسترده در آثار دانشمندان ایرانی منعکس شده است. برای نمونه کفایت به کتاب‌های «تاریخ انقلاب مشروطه در ایران» نوشته م. مالک‌زاده، «تاریخ مبارزان مشروطه در ایران» نوشته ا. کسروی، «قیام شیخ محمد خیابانی در تبریز» به قلم ا. آذری اشاره شود.

دانشمندان و نویسندگان ایرانی در دوران اخیر، نسبت به مطالعه گذشته تاریخی نواحی و شهرهای خود علاقه فراوان نشان می‌دهند که از این میان می‌توان به آثاری نظیر «تاریخ یزد» به قلم ا. آیتی، «تاریخ شهر خوی» نوشته م. آغاسی و... اشاره نمود.

مجموعه ادبیات داستانی از غنای فراوان برخوردار می‌باشد؛ و تقریباً تمامی آثار برجسته کلاسیک فارسی از رودکی «آدم الشعرا» و بنیانگذار شعر کلاسیک فارسی تا معاصرین ما همچون «ی. ریحان» که از نخستین کسانی به شمار می‌رود که در مورد لنین و انقلاب اشعاری سروده. جای خود را در میان قفسه‌های کتابخانه باز نموده است. همچنین آثار فردوسی، سراینده حماسه عظیم شاهنامه، عمر خیام که با مینیاتورهای شاعرانه و نیز رباعی‌های غنایی خود از شهرت جهانی برخوردار است. و نیز سعدی نویسنده کتاب معروف «گلستان»، حافظ یکی از بزرگترین غزلسرایان جهان و نیز آثار نثرنویسان بزرگ فارسی همچون م. کاظمی، م. جمالزاده، ص. هدایت، ع. افغانی و دیگران در این مکان موجود می‌باشد.

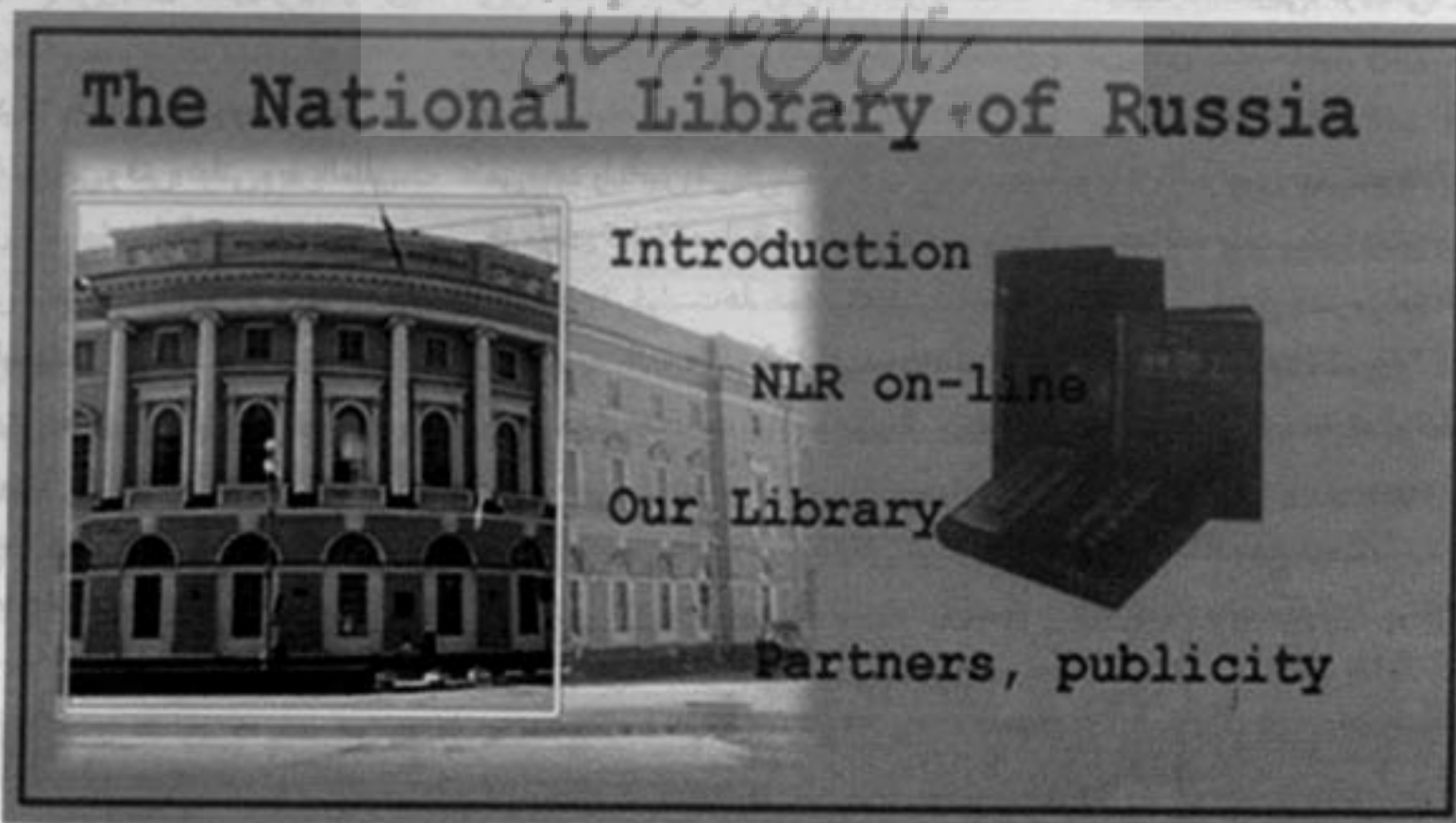
همچنین منابع مربوط به تاریخ ادبیات ایران به اندازه کافی در اختیار کتابخانه موجود می‌باشد. این منابع شامل آثار دانشمندان مشهور ایرانی

نظیر: س. نفیسی، ذ. صفا و... و یا ایران‌شناسان دیگر کشورها مانند ش. نومانی، ا. برلون و... می‌گردد. به علاوه مطالب راهنما و واژه‌نامه‌های مورد نیاز برای کار علمی اثر کسانی چون س. نفیسی و ا. دهخدا، م. معین، خ. مشار و...

کتاب‌های فراوانی در فلسفه، تحقیقاتی در دیدگاه‌های اجتماعی و جنبش‌های ایران، ا. طبری، جغرافیا، واژه‌نامه جغرافیایی نقاط مسکونی ایران در ۱۰ جلد، اقتصاد و تجارت خارجی ایران و... موجود می‌باشد.

بنیاد دارای ۱۶۰ عنوان مجله و ۱۲۶ عنوان روزنامه می‌باشد که در ایران و خارج از آن انتشار می‌یابند. از این میان می‌توان به مجله «ستاره سرخ» ارگان کمیته مرکزی حزب توده ایران، روزنامه «پیکار» ارگان حزب کمونیست ایران، مجله «دنیا» و روزنامه «مردم» ارگان کمیته مرکزی حزب توده ایران و نیز نشریاتی همچون «کیهان»، «اطلاعات»، «یغما»، «خواندنی‌ها» و... اشاره کرد که به طور منظم برای این کتابخانه ارسال می‌شوند.

در سال‌های اخیر، چندین عنوان جدید به ویژه در فرهنگ و هنر مانند «هنر و مردم»، «فیلم و هنر»، «تماشا» و «تلاش» به این مجموعه افزوده شده است. بخش فارسی هر ساله در حال رشد بوده و با آثار بسیاری از نویسندگان معاصر تکمیل می‌گردد.

The National Library of Russia

Introduction

NLR on-line

Our Library

Partners, publicity